

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Divinity Faculty of Recep Tayyip Erdogan University

e-ISSN: 2147-2823

RTEUIFD, December 2020

Kur'an'da Peygamberler Örneğinde Ailede Anne-Baba ve Çocukların Hukuku

The Rights of The Parents and Children In The Family In Terms of the Prophet
Examples In the Quran

Abdussamet VARLI

Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üni. İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı

Asst. Prof., Bayburt Uni. Divinity Faculty, Department of Tafsir

Bayburt/Turkey

avarli@bayburt.edu.tr

ORCID ID: www.orcid.org/0000-0001-9094-861X

Atf: Varlı, Abdussamet. "Kur'an'da Peygamberler Örneğinde Ailede Anne-Baba ve Çocukların Hukuku". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2020): 224-247

Doi: <https://doi.org/10.32950/rteuifd.792169>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 08 Eylül / September 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 09 Kasım /November 2020

Yayın Tarihi / Published: 20 Aralık /December 2020

Plagiarism: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.org.tr/rteuifd>

Copyright © Published by Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Divinity, Rize, 53100 Turkey. All rights reserved

Kur'an'da Peygamberler Örneğiğinde Ailede Anne-Baba ve Çocukların Hukuku

Öz: Kur'an, geçmiş ümmetlerin hayatlarından kesitleri, ders çıkartıp güncelleme adına insanlığa örnek olması için içerisinde almış bir kitaptır. Bu yönüyle Kur'an'ın belli bir kısmını kıssalar oluşturur. Bu kıssalar içerisinde çağlarına damga vurmuş peygamber misalleri önemli yer tutar. Peygamberlerin, nebevî ya da beşerî hayatta karşılaştıkları olaylara karşı tutum ve davranışları, farklı yönleriyle âhir zaman insanının dikkatine sunulur. Toplumların temel yapıtaşı olma özelliğini tüm asırlarda ve toplumlarda koruyan aile kurumundaki bireylere karşı peygamberlerin takınmış oldukları tutum ve davranışların bir kısmı Kur'an'da yer almaktadır. Aile kurumunda huzur ve saadetin yerleşmesi ve ailede zaman zaman karşılaşılan olaylara doğru ve yerinde tepkilerin verilebilmesi için, Kur'an'da yer verilmiş peygamberlerin rol model davranışları son derece önemlidir. Bu bağlamda, kişinin kendi dışında en öncelikli kimseler olan anne-baba ve evlatların peygamberler ekseninde Kur'an'daki hukuku ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Peygamberler, Anne-baba, Çocuklar, Aile.

The Rights of The Parents and Children In The Family In Terms of the Prophet Examples In the Quran

Abstract: The Qur'an is a book that includes sections from the lives of past nations, in order to learn and update lessons from them so that they can set an example for all of humanity. In this respect, a certain part of the Qur'an is composed of narratives. In these stories, the examples of the prophets, who have marked their ages as living examples of humanity, hold an important place. While sustaining their lives, their exemplary attitude and behaviour towards the events that may be encountered are presented to the attention of people living in the end times of the world, in different aspects. Because the family institution has the characteristic of being the basic structure of societies throughout human history, some of the responsibilities of the prophets as family members and their attitudes and behaviors towards the events related to the family are also mentioned in the Qur'an. Because, in order to provide peace and happiness within the family institution, the exemplary behaviors and reactions of the prophets to events related to the family, mentioned in the Qur'an, is extremely important. This study deals with the aspect of parent-child relationship examples in the lives of the prophets stated in the Qur'an.

Keywords: Quran, Prophets, Parents, Children, Family.

حقوق الوالدين والأبناء في الأسرة في إطار نماذج الأنبياء في القرآن.

الخلاصة: القرآن هو كتاب يتضمن أقسامًا معينة من حياة الأمم السابقة بغرض تعليم الدروس وضرب الأمثال للبشرية جمعاء. وبذلك المنطلق، لاشك أن القصص تشكل جزءًا معينًا من القرآن. ومن بين تلك القصص التي تشكل مكانة مهمة فيه، هي قصص الأنبياء الذين تميزوا في عصورهم بسلوكياتهم المثالية مع الحفاظ على حياتهم. ويقوم القرآن بتقديم مواقف الأنبياء وسلوكياتهم المثالية بأشكالها المختلفة تجاه الأحداث التي يجب مواجهتها. وقد نُقل في القرآن بعض مواقف الأنبياء وسلوكياتهم ومعاملاتهم مع أفراد الأسرة والأحداث التي تحدث في مؤسسة الأسرة والتي تحافظ على ميزة كونها لبنة البناء الأساسية للمجتمعات في جميع القرون والمجتمعات. إن السلوكيات والمعاملات النموذجية للأنبياء التي ذكرها في القرآن مهمة للغاية من أجل إرساء السلام والسعادة في مؤسسة الأسرة وتعلم ردود الفعل التي يتم القيام بها أمام الأحداث. وفي هذا السياق، سيتم في هذه الدراسة مناقشة حقوق الآخرين - الوالدين والأبناء - التي وردت في القرآن في محور الأنبياء.

الكلمات المفتاحية: القرآن، الأنبياء، الوالدين، الأبناء، الأسرة.

GİRİŞ

İnsanoğlu, yaratılışı ve kendisine verilmiş olan fitratı gereği başkalarıyla birlikte yaşamaya ve sosyalleşmeye ihtiyaç duyar. Kişinin sosyalleşmeye adım atmış olduğu ilk ortam olan aile, birey için ihtiyaç duyulan temel kurumların başında gelir. Aile, birey için kendi değer yargılarını oluşturmuş olduğu ve yaşamı boyunca toplum tarafından kabullenilebilecek normların kazandırılacağı bir ortamı kendisine sağlar. Bu yönüyle tüm toplumlar için aile, vazgeçilemezdir ve de korunması gereken sosyal bir kurumdur.¹ Ailenin vazgeçilmez bu temel işlevi sayesinde, birey içinde yaşadığı sosyal çevreye uyum sağlar. Kişinin toplumda kabul gören bir birey olarak şekillenmesinin ve yetişmesinin aile kurumu içerisinde oluşmasından ötürü, aile, birçok disiplinin temel ilgi alanında var olmaya devam edegelmiştir.

Geçmişten günümüze genel olarak bakıldığında, çevresel gelişmelere paralel olarak ailenin temel yapısı da değişmiştir. Anne-baba, çocuk ve torunlardan oluşan geleneksel büyük/geniş aileler, yerini, modern diye tabir edilen ve anne-baba, çocukların oluşturduğu çekirdek aileye bırakmakta, gelenek ve kültürün izlerini taşımakta olan aile yapısı hızla farklı bir aile modeline evrilmektedir.² Bu değişim ve evrimde farklı birçok çevresel ve ekonomik etkenlerden söz etmek mümkündür. Bu dönüşümün neticesinde günümüz aileleri genel olarak anne-baba ve çocuklardan teşekkül etmiş olsa dahi, geleneksel aile ilişkileri farklı şekillerde etkisini sürdürmektedir. Her ne kadar yaşam standartları değişmiş ve şehir hayatının getirmiş olduğu kopuşlar az veya çok ailelerde hissediliyor olsa da, geleneksel ailenin, çekirdek aileye olan etkisi varlığını devam ettirmektedir.

Kur'an'a göre başkalarının hukuku denilince, genel manada anlaşılması gereken husus, kişinin kendisi dışında hayatını bir biçimde paylaşmak zorunda kaldığı ve yine bir şekliyle aralarında hak ve hukukun cereyan ettiği çevresidir. Elbette bir çalışmanın sınırlarını aşması sebebiyle, aile içerisinde var olan kimselerden kardeş, eş, dede-nine, torun, damat ve gelin gibi diğer bireyleri incelemek imkân dâhilinde değildir. Bu itibarla kişiye, yaşamış olduğu dünya içerisindeki değerini, sorumluluğunu ve konumunu bulmada yardımcı olan, ona güç verip yardımcı olan en temel kişiler³ olan anne-baba ve evlatların hak ve sorumlulukları bu makalenin genel kapsamını oluşturacaktır.

Kur'an'ın mübelliği ve aynı zamanda yaşamıyla rol modeli olan Hz. Peygamber'in gönderiliş gayesinin "âlemlere rahmet"⁴ olması, Kur'an'ın gönderiliş gayesinin öncelikli olarak toplumda insanî ve ahlakî bir düzenin tesis edilmesi olduğunu göstermektedir. Bu düzenin tesis edilmesinin en temel yollarından biri de,

¹ Mustafa E. Erbal, *Hz. Peygamber ve Aile Hayatı*, "Türk Ailesi ve Batı Avrupa'daki Bazı Değişmeler", (ts.), 261.

² Faruk Kocacık, *Sivas'ta Kentsel Aile* (F. Kocacık, 1997), 236; Ali Akdoğan, *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dini Hayat: (Rize il merkezi örneği)*. (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2002), 30.

³ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), 661.

⁴ el-Enbiya 21/107.

kendi dışındakilerin hukukunu bilmek ve ona saygı duymaktır. Kendi dışındakilere karşı sorumluluk algısının oluşmasında ve onların hukukunun içselleştirilmesinde en temel kurum olarak aile karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan, aile fertlerinden her birinin, birinci derecede muhatabına karşı bakış açısı Kur'an'a göre önem kazanmaktadır. İnsanlığa gelmiş olan son ilahî kitap olması yönüyle bu ilişkinin doğru bir şekilde ortaya konulması, sadece aileyi değil, toplumları dönüştürebilecek ve değiştirebilecek bir kudrete sahiptir.⁵ Günümüz modern batı toplumlarının teknolojik açıdan üst düzeyde olmasına karşın, toplumsal ahlaki duruş açısından savrulmanın eşiğinde olmaları,⁶ hiç şüphesiz aile ve ailedeki fertlerin hukukunun göz ardı edilmesiyle açıklanabilir.⁷

Bu çalışmanın çerçevesi, bireylerin ilk sosyalleşme deneyimlerini edinmiş oldukları ailede anne-baba ve çocukların hukukunun tüm insanlık için temel normlar/rol model haline getirilen peygamberlerin öğretilerini Kur'an penceresinden ortaya koymak olacaktır. İnsanoğlunun hizmetine sunulmuş nimetler ve hayatını kolaylaştırma adına sahip olduğu imkânlar değişikliğe uğramışsa da, fitrat ve fitratın maruz kalmış olduğu saldırılar ve bu saldırılara karşı alınması gereken önlemler ayniliğini muhafaza etmektedir. Dolayısıyla toplumsal savrulmaların ve bozulmaların önlenmesinde kaynak durumunda olan aile kurumunu koruma adına dikkat edilmesi gereken en temel misaller, muhataplara sunulmuş Kur'an'daki peygamberî yaşantılardır. Kur'an'da aile hayatına ilişkin birçok makale olmasına karşın direk olarak peygamber örnekleri çerçevesinde bir çalışmanın olmayışı, bu çalışmanın yapılmış olmasının ana sebeplerinden bir tanesidir.

Bu çalışmanın amacı, asrımızın temel eğilimi olan bireyselleşmenin getirmiş olduğu ve aileden başlayarak tüm toplumları bir yönüyle tehdit eden bencil ve ötekileştirici tutumu, Kur'an'î bakış çerçevesinde ele almaktır. Bu kapsamda çekirdek aileyi oluşturan bireylerin (anne-baba ve çocuklar) hak ve sınırlarının peygamber hayatları örnekliğinde Kur'an'da nasıl işlendiği ortaya konulacaktır. Bu çerçevede; anne-baba, çocuklar, kardeşler ve eşlerin birbirlerine karşı takınması gereken tavırlar, belirlenmiş ölçüler bağlamında incelenecektir.

1. Ana-Baba (Ebeveynler) Hukuku:

İnsan, fitrî olarak zaman ve mekân içerisinde kendi varlığını şekillendirip olgunlaştıran bir yapıda yaratılmıştır. Bu açıdan insanoğlu, yaratılış ve fitrat gereği, bebekliğinden ölümüne kadar, kabul edebileceği ve kendisinin de kabulleneceği ortamlara ihtiyaç duymuştur. Yakın ve uzak akraba çevresinden başlayarak dahlinin olup olmamasına göre oluşmuş olan bu çevrede ilk ve en önemli muhatapları hiç

⁵ Erbal, Hz. *Peygamber ve Aile Hayatı*, 261.

⁶ Geniş Bilgi İçin Cuma Karan, "Modern Ailenin Çıkmazları ve İslam Ailesi" *İlahiyat Akademi Dergisi*, 11, (2020), 125 – 158.

⁷ Ahmet Tabakoğlu, "Batıda Aile ve Kadın", *Sosyal Hayatta Kadın (İlmi Toplantı)*, (2005), 187,192,195.

oluşumuna bu denli etki eden ve toplumsal kimliğinin oluşmasında vaz geçilmez olan bu en muhtaç çağında, kendisini muhafaza edip himaye edenlere karşı bireyin hukukunun ne denli mühim olduğu aşikârdır.

Dünyaya adım atmış olduğumuz topluluk içerisinde şefkat ve merhametin temsilcileri olarak ilk tanıdığımız anne-babaya karşı nasıl davranılması gerektiği tüm ilâhî metinler için imandan sonra en mühim konudur.¹⁷ Anne-babaya nasıl davranılması gerektiği ile ilgili Kur'an'daki rol modellemesi, bazı peygamber kıssaları üzerinden dikkatlere sunulur. Kronolojik olarak ele alındığında ilk olarak Hz. Nuh'un anne babasına yapmış olduğu dua karşımıza çıkmaktadır: “*Rabbim! Beni, annemi babamı, inanmış olarak evime girenleri, mümin erkekleri ve mümin kadınları başısla, zalimleri ise daima helâk et!*”¹⁸ şeklinde Kur'an'da yer bulan duasında Hz. Nuh'un, anne babasına af dilemesi şeklinde yer almaktadır. Müfessirler, bu duanın işaret etmiş olduğu şekliyle Nuh'un (as) anne babasının¹⁹ salih ve inanmış kimseler olduğu kanaatini taşımaktadırlar.²⁰ Ayrıca, Hz. Nuh'un inanmış kimseler olan anne ve babasına bu şekilde duasının Kur'an'da yer almasını müfessirler, inanan kimsenin kendisinden sonra anne ve babasına dua etmesinin gerekliliğine işaret olarak yorumlamışlar,²¹ hatta bazıları bu duanın inanmış tüm ceddine şamil olacağını²² ve olması gerektiğini ifade etmişlerdir.²³ İnsanlığın ikinci atası kabul edilen Nuh'un, duasında anne ve babasını Allah'a istiğfar etmesinin hemen ardından zikretmiş olması, anne babaya iyilik etmenin ilahî dinlerin asıllarında olduğunu ortaya koymaktadır.

Anne babasına karşı olumlu davranışları Kur'an'da yer alan bir diğer peygamber Hz. İbrahim'dir. Annesiyle arasında geçen herhangi bir hadiseye yer verilmeyen Hz. İbrahim'in farklı ayetlerde babasıyla olan diyaloglarına yer verilmiştir.²⁴ İman edenler için İbrahim ve onunla birlikte olanların hal ve tavırlarında dikkate alınması gereken güzel örnekler olduğu vurgusuyla²⁵ gündeme

¹⁷Muhammet Yılmaz, *Kur'an'da Peygamberlerin Evlatlarına Nasihatleri*, (İstanbul: Okur Akademi, 2018), 73.

¹⁸ Nuh, 71/28.

¹⁹ Nûh'un babasının Nûh b. Lamek b. Metuşelah b. Uhnuh b. Mehelail b. Kaynan b. Enoş b. Şis (Şit) b. Âdem, Annesinin ise, Râkıl'in kızı Kaynuş olduğu bildirilmektedir. Ömer Faruk Harman, “Nûh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/230.

²⁰ Ebü'l-Hasen b. Beşir el-Ezdî el-Belhî Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman* (Beyrut: Daru ihyai't-türasi'l-Arabi, 1423), 4/452.

²¹ Ebu M. Mansur el-Mâtürîdî, *Tefsîrû'l-Mâtürîdî (Te'vîlâtü'l-Kur'ân)* (Bayrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 2005), 10/236.

²² Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf* (Beyrut: Daru'l-kitabi'l-Arabi, 1407), 621.

²³ Râzî; Âdem'e (as) ulaşınca kadar Nuh'un (as) on atası arasında kâfir olmadığını ve bu duanın hepsine şamil olduğunu ifade etmiştir. Ebü Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî er-Râzî, *Tefsîru'l-Kebir (Mefâtîhu'l-gayb)* (Beyrut: Daru ihyai't-türasi'l-Arabi, 1420), 30/660.

²⁴ Meryem, 19/47,48; eş-Şu`ara, 26/86; el-Mümtehine, 60/5; et-Tevbe, 9/114.

²⁵ el-Mümtehine, 60/4.

getirilen ayetlerde, ebeveyne karşı davranış modelleri ortaya konulmuştur. Hz. İbrahim'in ahlakî olgunluk ve duruşunun vurgulandığı bu sahnelerden Meryem Suresi'nde,²⁶ kişinin anne babasının inanmamış/kâfir olsa da onlara nasıl davranılması gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Allah'a ortak koşma (şirk), en büyük günahlardan kabul edilmesine rağmen,²⁷ böylesi bir durumun kişinin anne babasında sadır olması halinde nasıl bir tutum takınılması gerektiği yukarıda işaret edilen ayetlerde²⁸ resmedilmiştir. Hz. İbrahim putlara tapan babası Azer'e hakikati anlatmış ve yaptığının yanlış olduğunu ifade etmiştir. Bunu yaparken yanlışlarını sayıp dökmek yerine, edep dolu, ince ve nazik bir üslup takınarak, taleplerine cevap verecek olanın Allah olduğu gerçeğine işaret etmek suretiyle onu hak yola davet etmiştir.²⁹ Ayrıca Kur'an'da belirtilmiş olduğu üzere, babasını cehaletle suçlayarak ve de kendisinin ilim sahibi olduğunu öne çıkararak değil; kendisine babasının bilmediği bir ilim gelmiş olduğunu ifade ederek onu hakka davet etmiştir.³⁰ Hz. İbrahim'in kavminin hukukuna göre, babasına karşı suç işleyen çocuğun cezasını babası verecek olmasına³¹ ve bu cezanın da recm olduğunu bilmesine rağmen Hz. İbrahim'in babasına karşı tutumu değişmemiş, edebini muhafaza ederek onun için af dileyceğini ifade etmiştir.³² Bu örnek tablo, özellikle de günümüz dünyasında anne babasına karşı yaralayıcı yaklaşımlar içerisinde olan evlatlar için oldukça ibretliktir.

Anne-babaya olan yaklaşımda, oğul Hz. İsmail'in (as), babası Hz. İbrahim'e karşı davranışı da Kur'an'da övülen örnek davranışlar arasındadır. Bu bağlamda, babasının; *"Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm; düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?"*³³ sözüne Hz. İsmail'in, *"Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın!"*³⁴ şeklindeki cevabı da dikkate değerdir. Hz. Nuh'un oğlunda olduğu gibi isyan içermeyen bu tavır, Kur'an'da övülmüştür. Eğer kurban edilmesi emrine isyan edecek olsaydı durumu Hz. Nuh'un oğlu gibi olacaktı.³⁵ Böylece âyette, hak yolunda olan anne-babanın emirlerine riayetinin gerekliliğine ve faziletine vurgu yapılmış olduğu görülmektedir.

²⁶ Meryem, 19/42-48.

²⁷ en-Nisa, 4/48.

²⁸ Meryem, 19/42-48.

²⁹ Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envaru't-tenzil ve esraru't-te'vil* (Beirut: Daru ihyai't-türası'l-Arabi, 1418), 4/11.

³⁰ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Daru't-Tunusiyye, 1984), 16/115.

³¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 16/20.

³² Meryem, 19/47.

³³ es-Saffat, 37/102.

³⁴ es-Saffat, 37/102.

³⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 23/151.

Anne babaya yaklaşımları açısından kayda değer örneklerden bir tanesi de Hz. Yusuf kıssasında karşımıza çıkmaktadır.³⁶ Bu kıssada, anne babanın hukukunu ve onların şahsiyetlerini kendi şahsiyetiyle eş tutan bir peygamber örneği resmedilmiştir. Mısır ülkesindeki maliye bakanlığı/vezirliği esnasında, görmüş olduğu rüyasının yorumunun sonucuna uygun olarak huzuruna gelmiş olan anne-baba ve kardeşlerinin, kendisine karşı saygıyla secdeye kapanması ritüelindeki³⁷ tavrı kayda değerdir. Hz. Yusuf, Mâtürîdî'nin belirtmiş olduğu surette, huzuruna getirilen anne-babasının secdeye kapanmasına müsaade etmeyerek onları sağ ve sol tarafına oturtmak suretiyle hatırlarını ve ihtiramlarını yüce tutmuştur.³⁸ Ayrıca Hz. Yusuf, anne babasının Mısır'a gelişi esnasında onları karşılamak için beraberindeki askerlerle birlikte şehirden çıkarak onlara karşı olan sevgi ve saygısını göstermiş, şehrin dışında bağrına basarak onlarla hasret gidermiştir.³⁹

Bu bağlamda Kur'an'da yer alan, Hz. İbrahim'in ve Hz. Yusuf'un babalarına hitap şekilleri de önemlidir. Zira birinin babası peygamber; diğerinin babası müşrik iken iki peygamberin de babalarına "babacığım" (بأبتي) ifadesiyle hitap etmeleri, karşı tarafın (anne baba) durumundan çok, çocuğun alması gereken tavır ve takınması gereken edep açısından yol göstericidir. Bunun yanında Hz. Yusuf'un, ahirete irtihal etmiş mü'min atalarını hayır ile yâd etmesi de, böyle bir yaklaşımın peygamber sünneti olduğunu göstermektedir.⁴⁰

Kur'an-ı Kerim'de, peygamberler şahsında anne-baba hukukunu ifade eden ve konunun özümsemesi adına dikkat edilmesi gereken başka ayetler de mevcuttur.⁴¹ Bu ayetler yanında, konunun mütemmimi olması sebebiyle birkaç ayete de ayrıca dikkat çekmek gerekir. Harcama ve iyilik yaparken anne-babanın hukukuna vurgu yapan ve onların öncelenmesinin gereğine işaret eden ayetler⁴² yine, özellikle annenin hukukunu gözler önüne seren ve anne babaya davranış modlarını ortaya koyan ayet de kayda değerdir.⁴³ Bunlarla birlikte, ayetin ifade etmiş olduğu üzere, ailedeki en mühim kişilikler konumunda olsalar bile onlara karşı

³⁶ Yusuf, 12/100.

³⁷ Taberî'nin rivayet etmiş olduğu üzere, o dönemde meliklerin selamlanma şekli, önünde secde edilmesidir. Bu ümmete ise bu ritüel yerine "selam" emredilmiştir. Ebû Ca'fer et-Taberî, *Camiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an* (Müessesetü'r-risale, 2000), 16/269.

³⁸ Mâtürîdî, *Tefsîrü'l-Mâtürîdî (Te'vilâtü'l-Çurân)*, 6/289.

³⁹ Râzî, *Tefsîru'l-Kebir*, 18/509.

⁴⁰ Yusuf, 12/38; Râzî, anne-babaya hitap etme adabı kapsamında dikkat çekici örneklerden birini; "Anne babasına, "Yeter be! Benden önce nice nesiller gelip geçmiş iken beni yeniden dirilip çıkmakla mı tehdit ediyorsunuz?" (el-Ahkaf, 46/17) ayetiyle anne babasına edep dışı hitaplar takınan tüm çocukların kınandığı örneğiyle açıklamıştır.

⁴¹ el-Bakara, 2/180; el-En'am, 6/151; el-İsra, 17/23.

⁴² el-Bakara, 2/215; en-Nisa, 4/36.

⁴³ Lokman, 31/14.

gösterilecek sevginin de bir sınırı olmasının gerektiğine işaret eden ayetler de mevcuttur.⁴⁴

2. Evlat Hukuku:

Ailenin temel manada varlığına değer katan, üreme ve çoğalma olgusunu değerli hale getiren unsur hiç şüphesiz ki çocukların varlığıdır. Anne baba için kendilerinden sonra aile içerisindeki en önemli varlık şüphesiz ki evlatlardır. Hatta sonradan hayatlarına katılan bu nimetler, eşler arasında bir şekilde meydana gelebilecek bir ayrılık sonrasında da önemini ve konumunu kaybetmemektedir.

Ebeveyne kız veya erkek evladın verilmesinin, ikisinin birlikte verilmesinin (ikiz) yahut hiç evlat sahibi olunamamasının sadece kendi takdirinde olduğunu belirten Yüce Allah, emanet olarak vermiş olduğu bu mühim nimetlerin ağır sorumluluğuna işaret etme noktasında:⁴⁵ “*Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun*”⁴⁶ ayetiyle de, onların hukuklarına dikkatleri çekmiştir. Hayırlı evladın Allah katından verilmiş bir müjde ve hediye olduğunun haber verildiği⁴⁷ Kurân-ı Kerim’de en önemli emanetlerden olan evlatların hukukuna riayet ederek onların gerçek birer müjde haline dönüşmesi için birçok peygamberî modelleme yer almaktadır. Kur’an’da, peygamberler üzerinden modellenmiş olan ebeveyn-evlat ilişkileri bağlamında dikkatimize sunulan evlat hukuku, aile içerisindeki en önemli varlık konumundaki çocuklar açısından son derece önemlidir.

Kur’an’da mushaf sıralamasına göre çocukları hakkında yer verilen ilk peygamber Hz. Âdem ise de onun çocuklarıyla olan herhangi bir diyalogundan bahsedilmez. Bu bağlamda karşımıza çıkan ilk peygamber, insanlığın ikinci atası olan⁴⁸ Hz. Nûh’dur. Hz. Nûh’un getirmiş olduğu inanç tarzını reddeden oğlu Kenan⁴⁹ ile aralarında geçen ve diğer kutsal kitaplarda bu yönüyle bahse konu olmayan bu diyalog, Kur’an’da insanlığa örnek olacak biçimde yer almaktadır. Kur’an’ın ifadesiyle 950 yıl kavmine tebliğde bulunan bir peygamberin,⁵⁰ öncelikle

⁴⁴ et-Tevbe, 9/24.

⁴⁵ eş-Şûrâ, 42/49,50.

⁴⁶ et-Tahrîm, 66/6.

⁴⁷ el-En’am, 6/84.

⁴⁸ el-İsra, 17/3.

⁴⁹ Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, 4/283; Müfessirler Hz. Nuh’un kendisine iman etmeyen oğlunun kimliği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazısı onun Kenan olduğunu söylerken bazısı ise bu kişinin oğlu Yâm olduğu görüşündedirler. et-Taberî, *Camiu'l-beyân fi te'vili'l-Kur'an*, 16/331; Bu oğlunun Sâm olduğunu iddia edenler de vardır. Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Me'alimu't-tenzil* (Beirut: Daru ihya'it-türasi'l-Arabi, 1420), 2/450; Ehli Kitap, Nûh’un oğlu Yâm’a, Kenan adını vermişlerdir. İbn Kesir, *Büyük İslam Tarihi (el-Bidaye ve'n-Nihaye)*, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994), 1/154.

⁵⁰ Hz. Nûh’un tüm ömrünün mü 950 yıl olduğu, yoksa peygamber olarak kavminin yanında kalmış olduğu sürenin müddetinin mi Kur’an’da ifade edildiğine dair farklı rivayetler mevcuttur. Dolayısıyla bazı rivayetlerde Hz. Nûh’a, peygamberliğin 350 yaşındayken gelmiş olduğu ve bundan sonra 950 yıl daha kavmi içinde tebliğ görevi yaptığına dair bilgiler mevcuttur. Abdurrahman b. Muhammed b. İdris İbn Ebî Hatim, *Tefsiru'l-Kur'an'l-Azim* (Arabistan: Mektebetü nizar, Mustafa el-Baz, 1419), 3042; Hz. Nuh’a 40 yaşında peygamberlik geldiği, 950 yıl risalet görevini icra etmiş olduğu ve tufanın

kendi ehlinde bu davet işini yapmaya başlamış olduğu muhakkaktır. On yıllar boyunca çocuklarını ve de etrafındakileri dine davet etmiş bir peygamberin, davetine olumsuz yaklaşmasına karşın, tufan koptuğu ve artık kurtuluşun olmayacağı bir anda dahi çocuğunu kavli leyyinle/yumuşak bir üslupla, merhametle⁵¹ dine davet etmiş olması, devamında evladının kendince kurtuluş yöntemlerini sıralamasına rağmen yine de ondan ümidini kesmemesi, inananların bu yöndeki çabalarının keyfiyeti açısından mühimdir.

Hız. Nuh'un akabinde kronolojik açıdan karşımıza çıkan ve kişinin kendisinden sonra en değerlisi olan evlat için en mühim örnek, hiç şüphesiz Hız. İbrahim'dir. O'na yaşlılığında lütfedilmiş⁵² en güzel hediyelerden biri olan oğulları Hız. İshak,⁵³ Hız. İsmail'e⁵⁴ karşı yaklaşımı ibretlerle doludur. Hız. İbrahim, kendisine Yüce Allah katından yaşlılık döneminde ihsan edilmiş olan oğullarını inanmış olduğu değerlerin ve de inancının mirasçıları olarak görmektedir.⁵⁵ Bu bakış açısı ve Allah'tan evlat isterken sâlih ve hayırlı evlat istemesi şunu göstermektedir ki,⁵⁶ çocuklar maddi birikimden ziyade manevi değerlerin topluma taşınması ve yayılması noktasında Allah'tan gelen bir lütuftur ve o yönde yetiştirilmelidir.

Aynı şekilde, Allah'tan gelen oğlunun kurban edilmesi emrini oğluna açarak onun görüşünü sorması, bizi temsil edecek en mühim varlıklarımız olan evlatların şahsiyet eğitiminde, onların fikirlerine önem verilmesinin önemli olduğunu göstermektedir.⁵⁷

Bu bağlamda, Hız. İsa'nın anneannesinin (Hanne) daha doğmadan (hamileliği esnasında) çocuğunu Allah'a adaması,⁵⁸ evlat sahibi olma arzusunun mü'min zihninde, kendi inanç ve değerlerine sahip yeni nesiller yetiştirebilme gayesi taşınması gerektiğini göstermektedir. Bu örnekler, Müslüman kimsenin henüz daha çocuk sahibi olmadan niyetinin, anlayışının, duasının keyfiyetine de işaret etmektedir. Bu örneklerin Kur'an'da yer alması inançlı bireyin evlat isteğinin, hayırlı ve kendi inancına varis olabilecek nesiller yetiştirme amacına matuf olmasına işaret etmek içindir.

Doğduğunda kişinin varlığından sonra en önemli değeri halini alacak olan en değerli emanetin hukukunu ifade etmede Zekeriyâ peygamberin duasının içeriği

akabinde de 60 yıl yaşyarak toplam ömrünün 1050 yıl olduğunu söyleyenler de vardır; M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul: Azim Yay., t.y.) 6/214; Bunun yanında peygamberliğin kendisine 300 yaşındayken geldiği, nebilik görevini 300 yıl devam ettirmiş olduğu ve tufandan sonra da 350 yıl yaşadığını, dolayısıyla toplam ömrünün 950 yıl olduğunu ileri sürenler de mevcuttur. Muhsin Demirci, *Kur'an Tefsirinde Farklı Yorumlar*, (İstanbul: İFAV, 2017), 2/506,507.

⁵¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 12/76.

⁵² Çocuğu olmayan Sâre, câriyesi Hâcer'i eşine vermiş ve İbrâhim seksen altı yaşında iken ilk çocuğu İsmâil doğmuştur. Ömer Faruk Harman, "İsmâil" (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/76.

⁵³ Hûd, 11/71.

⁵⁴ İbrahim, 14/39; es-Sâffât, 37/100,101.

⁵⁵ Harman, "İsmâil", 23/76.

⁵⁶ es-Sâffât, 37/100.

⁵⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 23/151.

⁵⁸ Âl-i İmrân, 3/35.

son derece mühimdir. Zira Hz. Zekeriyâ'nın, Allah'tan evlat istemeyip; *"Rabbim! Bana tarafından temiz bir nesil ihsan eyle!"*⁵⁹ diyerek, kendi taşıdığı değerlere varis olacak temiz ve sâlih evlat istemesinin Kur'an'a nakşedilmesi, evlat sahibi olmanın hedefinin, dünyada Allah'ın adını yayacak temiz nesiller yetiştirmek olması gerektiğine ayrıca işaret etmektedir.

Hz. Zekeriyâ'nın, kendisine mirasçı olacak çocuğunun olmaması sebebiyle Allah'a yapmış olduğu ve ayetteki münacatında; *"Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarımdan endişe ediyorum; karım da kısırdır. (Rabbim!) Tarafından bana yerimi alacak bir halef ver; o, Ya'kup hanedanına da vâris olsun! Rabbim! Onu rızana erdir!"*⁶⁰ sözünü, Hz. Peygamber'in; *"Enbiyalar olarak bizler miras bırakmayız. Bizim bıraktıklarımız sadakadır!"*⁶¹ hadisinden hareketle müfessirler şu şekilde yorumlamışlardır: Bu istek dünyevî bir miras bırakma kaygısıyla yapılmış bir niyaz değildir. Bilakis kavminin İsrail oğullarının en şerlileri olması sebebiyle,⁶² kendisinden sonra dinini muhafaza edecek ve kendi sünnetini yaşatacak bir varis olması talebiyle Hz. Zekeriyâ böyle bir niyazda bulunmuştur.⁶³ Zira onun, günümüz ailesinde yerleşik kaygılarda olduğu şekliyle dünyevî mirasına varis bırakma düşüncesiyle böyle bir duayı yapmış olması söz konusu olamaz. Çünkü Allah Teâlâ, nebileri böyle bir tutkudan münezze kılmıştır.⁶⁴ Peygamberlerin dünya tutkularının olmaması, onların bu hususta örnek alınamayacakları anlamına da gelmemektedir. Nitekim Kur'an'da, Allah'ın kendilerinden "güzel örnek" olarak söz ederek davranışlarına yer vermesi, bu tutumlarının inananlar için önemli olduğuna ve de örnek alınmasının gerekliliğine işaret etmektedir.

Allah'ın bir müjdesi olarak ebeveyne emanet olarak verilen evlatlar hususunda cahiliye döneminden miras kalmış ve günümüz topluluklarında varlığını devam ettiren yanlış bir anlayış ve bakış açısı ise kız çocuklarına karşı ailelerde var olan ön yargı ve haksız yaklaşımlardır. Bu anlayış kız evlatlarının hukukunu yok saymaktan öte, onu emanet olarak gönderene karşı işlenen bir cürüm mesabesinde. Kur'an'ı Kerim'de ulû'l-azm peygamberlerinden⁶⁵ Hz. İsa'nın annesi olan Hz. Meryem ve onun annesi Hanne'nin tutum, davranış ve takvalarının övülerek bir sûrenin Hz. Meryem adıyla isimlendirilmesi, konunun özü açısından

⁵⁹ Âl-i İmrân, 3/38.

⁶⁰ Meryem, 19/5.

⁶¹ Müslim, *el-Müsnedü's-sahih*, 3/1377.

⁶² Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an* (Beirut: Daru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1994), 3/282; Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *en-Nuket ve'l-u'yûn* (Beirut: Daru'l-kütübü'l-ilmîyye, ts.), 3/355.

⁶³ Mâtürîdî, *Tefsîrü'l-Mâtürîdî*, 7/220.

⁶⁴ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî el-Kurtubî İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-mîle ve'l-ehvâi ve'n-nihal* (Kahire: Mektebet'l-hanci, ts.), 4/76.

⁶⁵ Bu konuda birçok farklı rivayeti veren Mekkî, bu peygamberlerden birinin Hz. İsa (as) olduğunu da rivayet etmiştir. Ebû Muhammed Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-Kaysî Mekkî, *el-Hidâye ilâ buluği'n-nihâye* (Şarika: Camiatü'ş-Şarika, 2008), 11/6872; Muhammed Aruçi, *"Ülül'l-Azm"* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/294; Muhammed Yılmaz, *Kur'an'da Peygamberlerin Evlatlarına Nasihatleri*, 24.

mühim bir yaklaşımdır. Hanne'nin samimiyetini,⁶⁶ Meryem'in takvasını⁶⁷ öven Kur'an, bir başka ülü'l-azm peygamberi olan Hz. Musa'yı himaye eden Asiye'yi⁶⁸ de adeta ebedileştirerek tüm insanlığa örnek göstermiştir. Bunun yanı sıra, hamd ve şükürü gerektiren bir nimet olmasına rağmen⁶⁹ kız evladıyla müjdelence hüzünlünen, gamlanan ve öfkelenen kimselerin cahil, kendini bilmezler olduğunu ifade etmekte ve bu tür davranışlarda bulunanları kınamaktadır.⁷⁰

İnsanın kendisi akabinde en önemli varlığı evladının haklarından sayılabilecek hususlardan bir diğeri, ona verilecek isimdir. Peygamberler örnek gösterilerek Kur'an'da yer almış olan bu mesele günümüzde maalesef farklı sâiklerle anlamını kaybetmiştir. Oysa Hz. İsa'nın anneannesi Hanne'nin kızını mabede adamasından ve bu adağının kabul edilmesinden detaylıca bahseden Allah Teâlâ, onun kızına vermiş olduğu isme dikkatleri çekmektedir.⁷¹ Hanne, adağındaki samimiyetini göstermesi ve evladının Allah'a adanmış bir kimse olması için ona Meryem ismini vermiştir.⁷² Hanne'nin kendi dillerinde "çok ibadet eden, âbid kadın" manasını taşıyan bu ismi,⁷³ Allah'a adanmış olduğu evladına vermiş olmasına Kur'an'da dikkat çekilmesi,, çocuklara verilecek olan ismin onların şiretlerinde etkili olacağını işaretleri olarak alınabilir. Müfessirler Hanne'nin kızına Meryem (abide) ismini vermesinin sebebi olarak onu dini ve dünyevi belalardan koruma isteği olarak ifade etmeleri⁷⁴ de ismin müsemmayaya etkisini göstermesi açısından mühimdir.

Hz. Zekeriyâ'nın niyazı neticesinde kendisine müjdelence olan oğlunun isminin Allah tarafından Yahya olarak konulmasında da⁷⁵ aynı şekilde isim-müsemma ilişkisi müşahede edilmektedir. Zira Yahya'nın manası, "yaşamak" ve "yaşatmak"tır.⁷⁶ Allah Teâlâ Yahya'yı, kendisine lütfedilmiş ilim, hikmet ve imanla

⁶⁶ Ayette İmrân'ın karısı Hanne, Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. İbrahim gibi peygamberlerle birlikte anılarak şanı yüceltilmiş ve âlemlere üstün kılındığını ilan edilmiştir. "Allah, birbirinden gelme nesiller olarak Âdem'i, Nûh'u, İbrâhîm ailesini ve İmrân ailesini seçip âlemlere (bütün yaratılmışlara) üstün kıldı." Âli İmran, 3/35,36.

⁶⁷ Aynı üslup Hz. Meryem için de kullanılmıştır. "Melekler şöyle demişti: "Ey Meryem! Allah seni seçti, seni tertemiz kıldı ve seni âlemlerdeki kadınlara üstün eyledi." Âli İmran, 3/42.

⁶⁸ "Allah iman edenlere de Firavun'un karısını misal vermektedir: O, "rabbim!" demişti, "Yüce katında, cennette benim için bir ev yap; beni Firavun'dan ve yaptıklarından kurtar ve beni bu zalimler topluluğundan da selâmete çıkar!" et-Tahrîm 66/11; Ayrıca el-Kasas 28/9.

⁶⁹ Taberî, *Camîu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*, 17/227.

⁷⁰ en-Nahl, 16/58; ez-Zuhuf, 43/17.

⁷¹ Âli İmran, 3/36.

⁷² Ebü'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hirbevî el-Bikaî, *Nazmü'd-dürer fi tenasûbi'l-ayati ve's-süver* (Kahire: Darü'l-kitabi'l-İslami, ts.), 4/354.

⁷³ Hanne'nin henüz doğmamış çocuğunu adama niyetiyle isimlendirmesi, çocukların doğumuna yakın onlara isim verilmesi sünnetinin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân an tefsiri'l-Kur'an*, 2/34.

⁷⁴ Râzî, *Tefsiru'l-Kebir*, 8/204.

⁷⁵ Meryem, 19/7.

⁷⁶ Semerkandî, *Tefsiru's-Semerkandî*, 2/369; Mahmut Aydın, "Yahya" (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/232.

girmiş olduğu meclislere ve tüm insanlığa, hayat verecek olması sebebiyle⁷⁷ bu şekilde isimlendirmiştir. Bu aynı zamanda Hz. Zekeriyyâ'nın inancına miras bir evlat duasına, ona verilmiş isimle icabet edilmiş olduğu manasını da ihtiva etmektedir.

Yine, Allah tarafından Hz. Îsâ'ya "Mesih" isminin verilmiş olması da isim-müsemma ilişkisine verilebilecek örnekler arasında yer alır. "Mesih" kelimesinin günahattan korunup temizlenme,⁷⁸ yeryüzünde dolaşan veya insanlara elini sürüp iyileştiren gibi manalara geliyor olması,⁷⁹ Hz. Îsâ'ya verilmiş olan mucizelerin ismine de nakşedilmiş olduğunun göstergesidir. Müfessirler, Îsâ'nın, "mesih" şeklinde Allah tarafından isimlendirilmesinin isim-müsemma arasındaki bağlantıya örnek olduğunu beyan etmişlerdir.⁸⁰ Îsâ ismi ise "yönetmek, idare etmek" manalarına gelmektedir.⁸¹ Ümmetini ve insanları Allah'a itaatle eğitmesi ve O'nun hükümleri etrafında yönetmesi sebebiyle bu ismin Hz. Îsâ'ya verilmiş olması da aynı ilişkiye işaret etmesi açısından kayda değerdir. Dolayısıyla çocuğa verilecek ismin güzel manalar taşıyor olması onun en mühim hakları arasında sayılabilir.

Hz. Peygamber'in İncil'deki isminin "Ahmed" olduğunu Kur'an beyan etmektedir.⁸² "Ahmed" isminin Hz. Peygamber'e Allah tarafından verilmiş olması da yine ismin müsemma ile bağlantısı ortaya koymaktadır. Zira Ahmed, çok hamd eden kimse manasındadır ve Efendimiz'in bu yönüne işaret etmektedir. Bütün peygamberler içerisinde en çok hamd edeninin Hz. Peygamber olduğuna işaret etme adına kendisine bu isim verilmiştir.⁸³ Verilecek olan ismin çocukların hukukunu koruma adına önemine dikkat çeken Hz. Peygamber'in şu sözü de konunun ehemmiyetine işaret etmektedir: "Sizler kıyamet gününde kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleri ile çağrılacaksınız. Dolayısıyla isimlerinizi güzel koyun."⁸⁴

Kur'an'ın peygamberler üzerinden vermiş olduğu bu örnekler, çocuğun güzel bir isimle isimlendirilmesinin ebeveynlerin çocukları adına dikkat etmeleri gereken hususlar arasında olduğunun göstergesidir. Çocuğa verilecek olan ismin güzel olması, ileriki yaşlarında saygınlığına hâlel getirmemesi ve ismi sebebiyle dalga geçilmemesi için de son derece önemlidir. Hz. Peygamber'in, bazı isimlerin

⁷⁷ Taberî, *Camîu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*, 18/147; es-Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, 2/369.

⁷⁸ Mekkî, *el-Hidâye ilâ buluğî'n-nihâye*, 2/1013.

⁷⁹ Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, 1/213.

⁸⁰ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, 8/222,223.

⁸¹ Ömer Faruk Harman, "Îsâ" (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/465.

⁸² Sâf, 61/6.

⁸³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Camî' li ahkâmî'l-Kur'an* (Kahire: Darü'l-kütübî'l-Mısriyye, 1964), 18/83.

⁸⁴ «إِنَّكُمْ تُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَسْمَائِكُمْ، وَأَسْمَاءِ آبَائِكُمْ، فَأَحْسِنُوا أَسْمَاءَكُمْ» Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *Sünenu Ebî Davud* (Beirut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.), 4/287.

çocuklara verilmesini hoş karşılamadığı⁸⁵ ile ilgili birçok hadis mevcuttur.⁸⁶ Günümüzde ise, bu olumsuz duruma maalesef sıkça rastlanmakta⁸⁷ ve güzel bir isim verilmesi noktasında yanlış algı ve anlayışların devam ettiği görülmektedir.

Çocuğa verilecek ismin, onun adına dikkat edilmesi gereken bir hukuk olduğu noktasında günümüzde yapılmakta olan yanlışlardan bir diğeri de kullanılmayan ve yaygın olmayan bir ismi çocuğa verme gayretidir. Manası çok bilinmeyen, hatta manası olmayan ve toplum kültüründe makul bir yere oturmayan isimlendirmeler, İslâmî anlayış içerisinde hoş karşılanmamıştır. Kaldı ki bu tür isimlendirmelerin ileriki yaşlarda olumsuz psikolojik etkiler meydana getirebileceği de unutulmamalıdır.⁸⁸ Zira Hz. Peygamber'in: "Peygamberlerin isimleriyle isimlenin! Allah'ın en çok hoşuna giden iki isim, Abdullah ve Abdurrahman'dır" hadisi,⁸⁹ bu gibi isimlerin yaygın olarak kullanmasının sebebini ortaya koyması açısından önemlidir.

Henüz doğmamışken iyi niyet ve güzel dualarla yaratıcının kapısını çalmanın ardından, ailenin vazgeçilmez nimeti ile muhatap olma esnasındaki tavırla alakalı da Kur'an'da peygamberi örnekler karşımıza çıkmaktadır. Peygamberlerin, çocuklarıyla muhatap oluşlarında Kur'an'ın bize sunmuş olduğu üslup önem arz etmektedir. Bu bağlamda Hz. Nûh'un kendisine iman etmemiş olan en küçük evladını dine davet ederken kullanmış olduğu şefkat ve merhamet yüklü "oğulcuğum" ifadesi,⁹⁰ inananlar için son derece dikkate değerdir. Yine Hz. Yakup'un hataları sebebiyle kendisini hüzüün içerisinde bırakan oğullarına "Evlatlarım!" şeklindeki hitabı da aynı şekilde dikkate değerdir.⁹¹ Yine, Hz.

⁸⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce* (Daru ihyai'l-kütübî'l-Arabî, ts.), 2/1229; Hz. Peygamber (s.a.v) bir hadisinde: "İnşallah ömrüm kâfi gelirse, mutlaka rebâh, necîh, eflah, nâfi' ve yesar isimlerinin verilmesini nehy edeceğim. Zira "bereket burda mı?" denilince, bereket yok veya burda değil denilir" buyurmuştur. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Edebü'l-müfred* (Beyrut: Darü'l-beşâiri'l-İslamiyye, 1989), 1/290; Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Basrî el-Bezzâr, *Müsnedü'l-Bezzâr (el-Bahrü'l-Zehhar)* (Medîneü'l-Münevvere, ts.), 1/348.

⁸⁶ Hz. Cabir (radiyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalatu vesselam) Ya'la, Bereket, Eflah, Yesar, Nafi ve benzeri isimlerin kullanılmasını yasaklamayı arzu etmişti. Sonra onun bu mevzuda sükut ettiğini gördüm. Sonra da yasaklamadan vefat etti." Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3. Baskı (Beyrut: Daru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2003), 9/515.

⁸⁷ <https://www.90min.com/tr/posts/5124417-cocuguna-sevdigi-futbolcunun-ve-takimin-ismini-vermekten-cekilmeyen-9-fanatik-baba>, 22.06.2020; <https://onedio.com/haber/bazi-ailelerin-hic-mi-hic-sakasi-olmadiginin-kaniti-niteliginde-13-acayip-isim-666212>, 22.06.2020.

⁸⁸ Atcı, İsa, "Hak Sahibi Bir Birey Olarak Çocuk", *Hz. Peygamber ve İnsan Yetiştirme Düzeni*, (Ankara: DİB Yayınları, 2015), s. 146.

⁸⁹ el-Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, 1/284.

⁹⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 12/76.

⁹¹ Yusuf, 12/67,87.

Yakup'un, oğlu Yusuf'a hitabında⁹² ve diğer peygamberlerin evlatlarına hitaplarında aynı şefkat ve merhamet yüklü davranışı görmek mümkündür.⁹³

Peygamberlerin, evlatlarıyla olan diyalogları esnasında göze çarpan bir diğer husus, evlatları yanlış yaptıklarında⁹⁴ veya onlara nasihatte bulunacakları zaman⁹⁵ üsluplarını son derece güzel kullanmaları ve duruşlarını bozmamalarıdır. Oğlu kâfir olmasına rağmen⁹⁶ Hz. Lokman'ın ona olan hitabını hiç bozmamış olmasının ve iman etmesine kadar bu tavrının değişmemesinin⁹⁷ dikkatlere sunulması da bu duruma verilebilecek örneklerden bir tanesidir.

“En yüce Rabbiniz benim!”⁹⁸ iddiasını dillendiren Firavun'a tebliğ için giden Hz. Musa ve Hz. Harun'a Yüce Allah'ın, “*Yine de ona söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslûpla söyleyin, ola ki aklını başına toplar veya içine bir korku düşer!*”⁹⁹ şeklindeki uyarısı düşünüldüğünde, âsi olsalar dahi evlatlara yaklaşımın ölçülü ve nazik olması gerektiğini göstermektedir.

Peygamberlerin, evlatlarıyla muhatap olurken kullanmış oldukları üslup yanında, onlar için sürekli bir yol gösterici, rehber ve uyarıcı olmayı hiç bırakmamış olmaları ve maddi görevlerini yaparken evlatları için sürekli dua ederek Allah Teâlâ'dan yardım istemiş olmaları da kayda değerdir. Hz. İbrahim ve Hz. Yakup'un¹⁰⁰ ve diğer peygamberlerin bize gelen haberlerine bakıldığında, davalarının ve de çocuklarına, aşiretlerine, ümmetlerine tavsiyelerinin benzer hususlarda olduğunu görmekteyiz. Bunların başında; Allah'a şirkten uzak durmaları ve tevhit inanişinden sapmamaları,¹⁰¹ Allah'ın kitabında bildirmiş olduğu emirlere uyup nehiylerden sakınmaları,¹⁰² ibadet hususunda hassas olmaları ve ölüm kendilerine gelene dek bu hal üzere devam etmeleri gelmektedir.¹⁰³ Üsve-i hasene olan peygamberlerin bu davranışlarının Kur'an'a alınmış olması, inanan kimseler için çocuklarına yol gösterme, hayatlarını hak üzere devam ettirmelerine yardımcı olma adına bu davranışları onlara aktarmalarının, evlatlarının sahip olduğu en temel haklardan olduğunu göstermektedir.

⁹² Beyzâvî, *Envaru't-tenzil ve esraru't-te'vil*, 3/155.

⁹³ Bikaî, *Nazmü'd-dürer fi tenasûbi'l-ayati ve's-süver*, 10/17; Ebü'l-Meâlî Muñnüddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed el-Îcî, *Câmi'u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an (Tefsiru'l-Îcî)* (Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2004), 2/211.

⁹⁴ Hûd, 11/42.

⁹⁵ Yusuf, 12/5; Lokman, 31/13,16,17.

⁹⁶ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 3/493.

⁹⁷ Kurtubî, *el-Cami' li ahkami'l-Kur'an*, 14/62.

⁹⁸ en-Nâziât, 79/24.

⁹⁹ Ta-ha, 20/44.

¹⁰⁰ Taberî, *Camiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an*, 3/94.

¹⁰¹ Ebü'l-Kâsım Zeynüslâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî - İbrahim el-Besyûnî, *Letâ'ifu'l-işârât (Tefsiru'l-kuşeyrî)* (Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyye, ts.), 1/127.

¹⁰² Ebü Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdris er-Râzî İbn Ebü Hâtîm, *Tefsiru'l-Kur'an'l-Azîm* (Mektebetü nizar Mustafa el-Baz, 1419), 7/2400; el-Mâtürîdî, *Tefsirü'l-Mâtürîdî (Te vilâtü'l-Kur'an)*, 7/223.

¹⁰³ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn (Tefsiru'l-Maverdî)* (Lübnan: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, t.y.), 1/193.

Evlatlar, inanç ve yaşantı noktasında hangi halde olursa olsunlar, ebedî hayatlarını kurtarma adına en mühim gücün “şefkat” olacağı da peygamberi öğretilerden anlaşılmaktadır. Yıllar boyu temsil ettiği hak davaya aykırı davranan oğluna Hz. Nuh’un son ana kadar devam eden tavrı,¹⁰⁴ yıllarca hasretini çektiği oğlunun kokusunu Hz. Yakup’un çok ötelere alması,¹⁰⁵ Kur’an’daki nadide şefkat örneklerindedir. Yine Hz. Lokman’ın iman edene dek oğlunun peşini bırakmayarak iman ile şereflenmesine vesile olması,¹⁰⁶ Hz. Musa’yı bir sal içerisinde Nil nehrine bıraktıktan sonra Firavunun sarayında annesinin ona tekrar kavuşmasının¹⁰⁷ altında hep aynı şefkat duygusu yatmaktadır. Bu merhametin altında ise, Allah’a sığınma ve O’nun rızasını talep edip kazanma anlayışı mevcuttur.¹⁰⁸ Hz. Peygamber’in: *“Küçüklerine şefkat ve merhamet göstermeyen bizden değildir!”*¹⁰⁹ buyurarak, ümmeti için adeta bir serlevha haline getirmiş olduğu şefkat bilinci, Kur’an’da peygamberî örneklerle ortaya konulmuştur.

Yeri gelmişken değinilmesi gereken konulardan biri de, Hz. Yakup’un oğulları ile olan diyalogunda göze çarpan duruşudur. Henüz çok küçük yaşta ve korunmaya muhtaç çağda olan Hz. Yusuf’a kardeşlerinin yapmış olduğu kötülüğe karşı, baba Hz. Yakup’un davranışı ve söylevi de son derece dikkat çekicidir: ¹¹⁰ *“Hayır, nefisleriniz bu hususta sizi aldattı. Bana düşen artık güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Şüphesiz O, çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.”*¹¹¹ Hz. Yakup’un takındığı bu tavır, hatası ne kadar büyük olursa olsun evlatlarına karşı ebeveynlerin tavırlarının ötekileştirici olmaması gerektiğini, onları kazanmaya yönelik bir tavrın Kur’anî duruş olacağını göstermektedir.

İnsanlar arasında himayeye en ihtiyaç duyanlar olmaları ve toplumun geleceği adına ihmal edilmesinin telafisi mümkün olmayan kötü sonuçlara yol açabilecek olması nedeniyle peygamberlerin çocuklarına vermiş oldukları eğitim ve onlara göstermiş oldukları ilgi, bunun yanında bu hususta göstermiş oldukları fedakârlıklar da ayrıca Kur’an’da dikkatlere sunulmuştur. Bu bağlamda en dikkat çekici tasvirlerden bir tanesi, Hz. İbrahim örneğinde karşımıza çıkmaktadır. Zira Hz. İbrahim’in, nesillerinin hukukunu koruma ve onların hayırlı nesiller olmaları adına gösterdiği fedakârlıklar¹¹² ders niteliğindedir.

¹⁰⁴ Hûd, 11/42.

¹⁰⁵ Yusuf, 12/94.

¹⁰⁶ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 3/493.

¹⁰⁷ el-Kasas, 28/10,13.

¹⁰⁸ Ebû Muhammed Sehl b. Abdillâh b. Yûnus b. İsâ b. Abdillâh b. Refî’ et-Tüsterî, *Tefsiru’t-Tüsterî*, 1. Baskı (Beyrut: Daru’l-kütübî’l-ilmîyye, 1423), 118.

¹⁰⁹ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (Müessesetü’r-risale, 2001), 11/644; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *el-Âdâb li’l-Beyhakî* (Beyrut, 1998), 18/36.

¹¹⁰ Hz. Yakub’un bu sözünün, Bünyamin’in Mısır’da alıkonulması üzerine söylediğine dair rivayetler de mevcuttur. el-Mâtürîdî, *Tefsîrü’l-Mâtürîdî (Te’vîlâtü’l-Kur’ân)*, 6/274.

¹¹¹ Yusuf, 12/83.

¹¹² İbrahim, 14/37.

Henüz yürüyemeyen ve de süttten kesilmemiş bir bebeğin, hiçbir ekinin ve suyun bulunmadığı,¹¹³ vahşi hayvanlardan korunaklı olmayan bir bölgeye annesiyle birlikte bırakılması ve buna rıza gösterilmesi küçümsenecek bir mesele değildir.¹¹⁴ Daha da önemlisi Hz. İbrahim tarafından, bunca cefanın sebebinin Allah'ın farz kılmış olduğu ibadetlerin başında gelen namazın hayata ikame edilmesi olarak belirtilmesi,¹¹⁵ neslin hayırlı olması noktasında yapılacak her türlü fedakârlığın çok değerli olduğunu göstermektedir. Hz. İbrahim'in hayatından bize aksettirilmiş olan bu örnek, kişinin hayat düzenini değiştirip kendisine yeni bir hayat kurması gerekse dahi, en önemli serveti olan evlatları için bunu yapmasının gerekli olduğuna işaret etmektedir. Çünkü âyette ifade edildiği gibi Hz. İbrahim, bolluk içinde yaşasınlar, dünyalık nimetleri çok olsun diye değil, Hakk'ın rızasına uymaları ve onu yaşayıp yaymaları için ailesini Mekke'ye getirmiştir.¹¹⁶

Çocuğun güzel bir şekilde yetişebilmesi adına gerekli olan ortamın ona sağlanılmasının ebeveyn'e düşen bir görev olduğunun peygamberi modellemelerinden bir diğeri ise, Hz. Meryem'in yetiştirilmesidir. Bu göreve talip olan ve mabette bakımını üstlenen teyzesinin eşi Hz. Zekeriyâ'nın Kur'an'da örnek olarak verilmiş olması buna dikkatleri çekmektedir. Bir peygamber gözetiminde eğitilip yetiştirilen hanımefendinin Kur'an'a alınmış olması, çevre ve eğitimin çocuğun yetişmesi adına son derece mühim olduğunun en önemli göstergelerindedir.

İman etmemiş olan çocuğuna tavsiyelerde bulunan Hz. Lokman'ın davetine,¹¹⁷ çocuğunun iman etmesine kadar ara vermemiş olması, Hz. Nuh'un tufan esnasında dahi oğlunu kendi halinde bırakmaması,¹¹⁸ Hz. İbrahim'in, Hz. Yakup'un¹¹⁹ ve Hz. Zekeriyâ'nın,¹²⁰ peygamber olacak olan çocuklarına sürekli tavsiyede bulunmaları, çocuğun inanç keyfiyetine, yaşına ve hayat tarzına bakılmaksızın bu gayretin gereğine işaret etmektedir.¹²¹

¹¹³ Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî - Abdürrezzak el-Mehdi, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr* (Beyrut: Daru'l-kitabi'l-Arabi, 1422), 1/7.

¹¹⁴ Taberî, bu haberi İbn Abbas'tan rivayet etmiştir. et-Taberî, *Camîu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*, 17/19; Buhârî, İbn Abbas'tan uzunca nakletmiş olduğu haberde, Hz. İbrahim'in, eşi Hacer validemizi ve çocuğu İsmail'i Şam bölgesinden alıp hiç kimsenin yaşamadığı ve hiç bir şeyin yetişmediği Mekke bölgesine bırakmasını anlatmış olduğu haberi detaylıca vermiştir. Mezkûr rivayete bakıldığında, yiyecek ve içecek bir şekilde çölün ortasına bırakılan çocuklu bir anne olan Hz. Hacer'in, kaygısı ve teslimiyeti bağlamında yaşamış olduğu sıkıntılı ve katlanılması zor sürecin detayları görülebilecektir. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh* (Riyad: Mektebetü'l-mearif, ts.), 2/414; Yılmaz, *Kur'an'da Peygamberlerin Evlatlarına Nasihatleri*, 109.

¹¹⁵ İbrahim, 14/37.

¹¹⁶ Kuşeyrî, *Letâ'ifü'l-işârât (Tefsîru'l-kuşeyrî)*, 2/256.

¹¹⁷ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 3/493.

¹¹⁸ Hûd, 11/42.

¹¹⁹ el-Bakara, 2/132.

¹²⁰ Meryem, 19/12.

¹²¹ Peygamberlerle direk ilişkili değilse de, Kur'an'da çocukların hukukunu anlatan başka birçok ayet mevcuttur. Bunlar arasında çocukların ahmakça bir yaklaşımla (el-En'am, 6/140.) veya rızık

3. İnanç Noktasında Farklı Düşünen Ebeveyn ve Çocukların Hukuku

Anne-baba ve evlatlar hususunda peygamberi öğretilerin ortaya koymuş olduğu önemli bir nokta da, inanç anlamında farklı bir yol tutmuş olmaları durumunda onlara karşı takınılacak tavrın nasıl olacağı meselesidir. Kur'an'da, aynı ortamı paylaşan bu çok özel kimselerin yaşantılarında inanç bağlamında farklılıklar ortaya çıktığında nasıl duruş sergileneceği, peygamberler şahsında Kur'an'a nakşedilerek dikkatlere sunulmuştur. İnanç farklılığı, birlikte yaşama noktasında ailede ciddi sıkıntılara sebep olacağı muhakkaktır. Çalışma boyunca yeri geldikçe, davranış ve sözlere dikkat ederek anne-baba ve evlatların ebedi hayatlarını kurtarma adına ömür boyu sürecek bir gayretin gerekliliğinden bahsedilmiştir. Bu insancıl yaklaşım yanında, onlarla olan ilişkilerde çizilmesi gereken sınırlar da bilinmelidir.

Efendimiz'in Mekke'yi fethetmek için hazırlamış olduğu ordu ve yapılan diğer hazırlıkları, inanmamış olan ailesinin orada bulunması sebebiyle Mekkelilere haber veren Hatib b. Ebî Belta hakkında nazil olan ayet,¹²² inanmayan yakınlarla olması gereken sınırı net bir şekilde çizmektedir. Ayette; *"Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir topluluğun, Allah'a ve peygamberine düşmanlık eden kimselere -babaları, oğulları, kardeşleri yahut diğer akrabaları da olsa- sevgiyle bağlandıklarını göremezsin. İşte Allah bu müminlerin kalplerine imanı nakşetmiş ve onları katından bir ruh ile desteklemiştir. Onları -orada ebedî kalmak üzere- altından ırmaklar akan cennetlere yerleştirecektir. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte onlar Allah'tan yanadırlar; iyi bilinmeli ki kurtuluşa erecek olanlar da Allah'tan yana olanlardır!"*¹²³ buyurulmak suretiyle, anne baba gibi en yakın kimselerin Allah ve Resulüne düşmanlık etmesi durumunda, onlara sevgiyle bağlanılamayacağından bahsedilmektedir.

Ayette dikkat çekilen bir diğer husus ise, gayri Müslim anne babadan değil, gayri Müslim olup da İslam'a düşmanlık eden ebeveynlerden bahsediliyor olmasıdır. Dolayısıyla anne-babanın gayri Müslim olması, evlat nazarında bir hak kaybına sebep olmamaktadır. Diğer bir husus ise, eğer ebeveynler Allah'a düşmanlık

endişesiyle öldürülmeleri/ebedi hayatlarının mahvedilmesi (el-En'am, 6/151; İsrâ, 17/3), onların bir kibir vesilesi haline getirilmemesi (el-Kehf, 18/39), yine onların dünyanın güzel birer nimeti olup, kişiyi Allah yolundan alı koymaması gerektiği (el-Kehf, 18/46), çocukların iyi yetiştirilmemesi durumunda onların kendileri için müjde değil sıkıntı olabileceği (el-Mü'minun, 23/55,56), gibi başkaca ayetler de yer almaktadır. Yine bu ayetler yanında çocukların insanlara Allah'tan bir lütuf ve yardım vesilesi olarak verilmiş olduğu (eş-Şuarâ, 26/133) ve onlara rol model olunarak onların terbiyesinin güzel yapılması gerektiği (en-Nur, 24/59; Ta-ha, 20/132) şeklinde, en mühim yakınların hukukundan bahseden birçok ayet mevcuttur. Bu ayetler yanı sıra kişiye evlat verilmesinin bir imtihan çeşidi olması gibi (el-Enfal, 8/28; et-Teğabûn, 64/15), anne babaya evlat nasip edilmemesinin de bir imtihan çeşidi olduğu ifade eden şu ayet de unutulmamalıdır: *"Göklerin ve yerin hâkimiyeti Allah'ındır. O dilediğini yaratır. Dilediğine kız evlat, dilediğine erkek evlat verir. Veya erkek ve kadın olarak onları evlendirir de onlardan dilediğini kısır bırakır. O her şeyi en iyi bilir, dilediği her şeye kadirdir."* (eş-Şura, 42/49-5)

¹²² Mâtürîdî, *Tefsîrü'l-Mâtürîdî (Te'vîlâtü'l-Kur'ân)*, 9/577; Bu ayetin Uhud'da babasını öldüren Ebû Ubeyde b. Cerrah, oğlunu savaş esnasında mübarezeğe çağıran Hz. Ebûbekir ve dayısını öldüren Hz. Ömer hakkında inmiş olduğuna dair de rivayetler mevcuttur. İbnü'l-Cevzî - Abdürrezzak el-Mehdi, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, 4/251.

¹²³ el-Mücadele, 58/22.

noktasında iseler bu durumda onlara karşı var olan insanî hukukun uygulanmayacağından değil, onlarla aşırı sevgiye dayalı bir ilişki kurulamayacak olmasından bahsediliyor olmasıdır. Ayette, Allah'a ve Resulüne düşmanlık yapanlara yönelik yasaklamış olan ilişki türü, din ve dünya bakımından bu kimselere gıpta edilmesi ve onlarla gönül birlikteliği kurulmasıdır.¹²⁴ Yoksa onlarla insanî olarak, karşılıklı saygı çerçevesinde kurulacak ilişkinin cevazı noktasında âlimlerin ittifakı vardır.¹²⁵ Bu durum, bir müminin kalbinde Allah'a ve O'nun düşmanlarına karşı sevginin var olmasının imkânsızlığını ifade etmektedir.

Hız. Nûh'un oğluna karşı göstermiş olduğu ve Kur'an'a konu olan tutumunda da aynı bakış açısını görmekteyiz. Günümüz ortalamasına göre oldukça uzun sayılabilecek ömründe, inanmamış olan oğlunun ebedî hayatını ve inancını değiştirme noktasında olanca gücüyle çalışan Hız. Nûh'un, ümmetine yapmış olduğu duadan onu dışarda tutması da bu bakış açısının yansıması olarak görülebilir. Nitekim "*Rabbim! Beni, annemi babamı, inanmış olarak evime girenleri, mümin erkekleri ve mümin kadınları bağışla, zalimleri ise daima helâk et!*"¹²⁶ şeklindeki duasında görüleceği üzere, inanmış olan anne-babasına yapmış olduğu duaya, inanmamış olduğu açık olan evladını dâhil etmemiştir.¹²⁷

Aynı şekilde, Hız. İbrahim'in babası için Allah'tan af dilemesi de bu bağlamda dikkate değerdir. O, babasını putlara tapmaktan alıkoyarak Allah'a imana davet etmiş, ona her daim hayır duada bulunmuştur.¹²⁸ Ancak babasının inkârda ısrar edip kendisini yanından kovmasıyla yanından ayrılmış, hidayeti ve affı için duada bulunmuştur.¹²⁹ Burada önemli bir husus da, hak ve iman yolunda olmayan ve batıla sapan kimselerin hayırla yâd edilemeyeceğidir.¹³⁰ Böyle durumdaki ebeveyn için af dilenip dua edilmemesi temel prensip olarak kabul edilmiş,¹³¹ ancak bu durumda dahi onların dünyalık hukukuna saygı gösterilmesinin gerekli olduğu vurgulanmıştır. Nitekim Tevbe Sûresi'ndeki söz konusu âyetin,¹³² Hız. Peygamber'in, Ebu Tâlip için söylediği; "Ta ki bundan nehy olunana dek senin için istiğfar etmeye devam edeceğim" sözü üzerine inmiş olduğu¹³³ gerçeği de bu hususa işaret

¹²⁴ Râzî, *Tefsiru'l-Kebir (Mefâtihu'l-gayb)*, 29/499.

¹²⁵ Râzî, *Tefsiru'l-Kebir (Mefâtihu'l-gayb)*, 29/499.

¹²⁶ Nûh, 71/28.

¹²⁷ Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm (Tefsiru Ebis'-Suûd)* (Beirut: Daru ihyai't-türasi'l-Arabi, t.y.), 9/42.

¹²⁸ el-Mümtehine, 60/4.

¹²⁹ Günay Tümer, "Äzer" (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/316.

¹³⁰ et-Taberî, *Camiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*, 16/103.

¹³¹ Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-Alûsî, *Ruhu'l-me'anî* (Beirut: Daru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1415), 15/89.

¹³² Ayetin mealî: "*Müşriklerin cehennemlik oldukları müminler nezdinde açıklık kazandıktan sonra, akraba bile olsalar peygamber de müminler de onların bağışlanmalarını dileyemezler*" şeklindedir. (Tevbe, 9/113,114)

¹³³ (لأستغفرن لك ما أنه عنك) Taberî, *Camiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*, 14/510; Bu ayetin Mekke'nin fethedilmesi sonrasında Hız. Peygamber'in annesinin kabrini ziyaret etmesi ve annesinin affı içi

etmektedir. Dolayısıyla ölmüş olan müşrik veya kâfir yahut da münafık anne baba için af dileme (istiğfarı) noktasında duanın uygun olmadığı, ancak bu kişiler henüz hayatta iken onların hidayeti ve doğru yolu bulabilmeleri için dua edilebileceği¹³⁴ ortaya çıkmaktadır.

Ebeveyni iman etmemiş olan mü'min kimsenin davranışını, Lokman Suresi'ndeki nasihatle netleştirmek daha isabetli olacaktır. Sûrede: "Eğer anne baban, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa bu durumda onlara uyma ama yine de onlara dünyada iyi davran; yüzünü ve özünü bana çevirenlerin yolunu izle; dönüşünüz yalnız banadır..."¹³⁵ buyuruluyor olması, bu durumdaki çerçeveyi çizme açısından önemlidir.¹³⁶ Ayet, evladın anne babasının Allah'a isyan talebi içermeyen ve günahı olmayan hususlarda onlara itaat etmesinin gerekliliğine, ancak haram ve isyan taleplerinde itaatın caiz olmayacağına işaret etmektedir.¹³⁷ Hadis olduğuna dair az da olsa rivayetlerin bulunduğu bu hususu¹³⁸ âlimlerimiz; "Allah'a isyan söz konusu olduğunda, kula itaat yoktur" kaidesiyle belirgin hale getirmişlerdir.¹³⁹

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm, peygamberlik silsilesinin son halkası olan Hz. Peygamber'e indirilmiş ve kıyamete kadar tüm insanlık için vücut bulmaya devam edecek yegâne kitaptır. Geçmiş tüm semavî kitaplarda var olan birçok hususu içerisine almak suretiyle onları ebedileştirmiş, bazı noktalarda ise farklı hükümler bina etmiştir. Ancak insan fıtratı adına değişmez olan, geçmiş milletlerin yapıp ettikleri olumlu ve olumsuz hususlara, gelecek nesiller açısından dikkat çekme adına kıssa şeklinde yer vermiştir.

Geçmiş milletler ve onlara gönderilen elçilerin Kur'an'da yer alması, elbette ki onlardan çıkarılması istenen mühim derslerin varlığı sebebiyledir. Bu bağlamda, Kur'an'da bazı peygamberler ve onların yaşadıkları tecrübeler aktarılırken, "en güzel örnek", "güzel örnek", "sizin için alınacak ibretler var" şeklindeki ifadeler yer verilmiş olması bu hakikate matuftur. Hiç şüphesiz inanmış bir kimsenin kendi hayatı için rol model olarak alabileceği birincil şahıslar peygamberlerdir.

yapabileceği bir şeyin olmadığını öğrenmesinin bu ayetin sebebi nüzülü olduğu da rivayet edilmiştir. er-Râzi, *Tefsiru'l-Kebir*, 16/157.

¹³⁴ Taberî, *Camiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*, 14/515.

¹³⁵ Lokman, 31/15.

¹³⁶ Bu bağlamda Kur'an'daki bir diğer ayet şudur: "Biz insana anne babasına iyi davranmasını emrettik. Ama onlar, hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onların sözüne uyma! Sonunda dönüşünüz yalnız bana olacaktır. İşte o zaman, vaktiyle yapmış olduğunuz her şeyi önünüze koyacağım." (el-Ankebut, 29/8)

¹³⁷ Taberî, *Camiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*, 20/139.

¹³⁸ Ebû Osman Said b. Mansur b. Şube el-Horasânî, *et-Tefsîr min süneni Saîd b. Mansûr*, thk: Sad b. Abdullah, (Daru's-Samiî, 1997), 5/371; Osman b. Said b. Osman Ebû Amr ed-Dânî, *er-Risâletü'l-vâfiyye li mezhebi ehli's-sünne*, (Kuveyt: Daru'l-imam Ahmed, 2000), 1/249.

¹³⁹ لا طاعة للمخلوق في معصية الخالق Mâtürîdî, *Tefsîrü'l-Mâtürîdî*, 8/304.

Peygamberler ve onların ümmetleriyle aralarında vuku bulmuş hadiseler, Kur'an'da birçok farklı yönüyle gelecek milletlere örnek olarak ele alınmıştır.

Geçmişten günümüze tüm canlılar için, hele de insan toplulukları için "aile", her daim önemini ve önceliğini muhafaza etmiştir. İlkel ya da modern toplumlarda, zaman içerisinde yapısı değişmiş olsa bile aile kurumu, toplumun öncelenmiş birlikteliği olma özelliğini devam ettire gelmiştir. İslâmî anlayış içerisinde de özel bir öneme sahip olan aile kurumu ve de bu birliktelik içerisinde varlığını devam ettiren fertlerin birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları, her daim önemli bir konumda olmuştur. Kur'an'da bu hususun ele alındığı birçok ayet mevcuttur.

Bu araştırma, en önemli kurum konumundaki aile fertleri için, en önemli örnekler olan Allah'ın elçilerinin hayatları üzerinden, aile içerisindeki akrabalara karşı davranış modellerini ele almıştır. Bu çerçevede, aile içerisinde kardeş, eş, torun, gelin damat gibi aileyi oluşturan kimlikler içerisinde, bireyin kendisinden sonra en önemli kişiler olan anne-baba ve evlatların hukuku incelenmiştir. Kur'an'da ismi geçen peygamberler üzerinden anne-baba ve evlatlar hakkında nazil olmuş âyetler dikkate alınarak bu bağlamdaki hak ve sorumluluklar okuyucunun dikkatlerine sunulmuştur.

Bu kapsamda ailenin en önemli kimliği konumunda olan ebeveynlere ve akabinde evlatlara karşı Müslüman bireyin sorumlulukları ortaya konulmuş, bu sorumluluk çizgisinin sınırlılığı da dikkatlere sunulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada ele alınan husus genel manada, iman etmiş anne-baba ve evlatlara karşı davranış modelleri ve aile içerisinde en ayırıştırıcı durum olan iman etmemiş fertlere karşı sorumluluğun ve duruşun peygamber örnekleri çerçevesinde aktarılmasıdır. Bu bağlamda ifade edilmesi gereken husus, birey açısından en önemli kimseler konumunda olan anne, baba ve evlatların hukukunun onların dini inançlarından ayrı ele alınmasının gerektiğidir. Allah'a isyana devam etmeleri durumunda ise istenen, sevgi, muhabbet noktasında onlardan uzak durulmasıdır. Ancak bu kalbî ayrılık, özellikle de ebeveynlere yönelik olarak, Allah'a isyana sebep olmayacak isteklerinin yerine getirilmesine engel bir durum teşkil etmemektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *el-Müsned*. Müessesetü'r-risale, 2001.
- Akdoğan, Ali. *Geleneksel toplumdaki modern topluma geçişte dini hayat : (Rize il merkezi örneği)*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2002.
- Alûsî, Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-Ruhu'l-me'anî. Beirut: Daru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1415.
- Aruçi, Muhammed. "Ülü'l-Azm". 42/294-295. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Aydın, Mahmut. "Yahya". 43/232-234. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-. *Me'alimu't-tenzîl*. 5 Cilt. Beirut: Daru'ihyâi't-türâsî'l-Arabi, 1420.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-. *el-Âdâb li'l-Beyhakî*. Beirut, 1998.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-. *es-Sünenü'l-kübrâ*. Beirut: Daru'l-kütübî'l-ilmîyye, 3. Baskı., 2003.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-. *Envaru't-tenzîl ve esraru't-te'vil*. 4 Cilt. Beirut: Daru'ihyâi't-türâsî'l-Arabi, 1418.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Basrî el-. *Müsnedü'l-Bezzâr (el-Bahrü'l-Zehhar)*. 9 Cilt. Medîneü'l-Münevvere, 1. Baskı., ts.
- Bikaî, Ebû'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hirbevî el-. *Nazmü'd-dürer fi tenasûbi'l-ayati ve's-süver*. 22 Cilt. Kahire: Darü'l-kitabi'l-İslami, ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-. *el-Câmiu's-sahîh*. 4 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-mearif, 2002.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-. *el-Edebü'l-müfred*. 1 Cilt. Beirut: Darü'l-beşâiri'l-İslamiyye, 3. Baskı., 1989.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî el-. *Ahkâmü'l-Kur'an*. 3 Cilt. Beirut: Daru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1994.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Ebû Amr ed-Dânî, Osman b. Said b. Osman. *er-Risâletü'l-vâfiyye li mezhebi ehli's-sünne*, Kuveyt: Daru'l-imam Ahmed, 2000.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünenu Ebî Davud*. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- Ebû Osman, Said b. Mansur b. Şube el-Horasanî. *et-Tefsîr min süneni Saîd b. Mansûr*. 5 Cilt. thk: Sad b. Abdullah. Daru's-Samiî, 1997.
- Ebüs-suûd Efendi. *İrşâdü'l-akli's-selîm (Tefsîru Ebîs'-Suûd)*. Beirut: Daru'ihyâi't-türâsî'l-Arabi, ts.
- Erbal, Mustafa E. Hz. *Peygamber ve Aile Hayatı*. "Türk Ailesi ve Batı Avrupa'daki Bazı Değişmeler", 261-274.
- Harman, Ömer Faruk. "Îsâ". 22/465-472. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

- Harman, Ömer Faruk. "İsmâîl". 23/76-80. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Harman, Ömer Faruk. "Nûh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/224-227. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: Daru't-Tunusiyye, 1984.
- İbn Ebî Hatim, Abdurrahman b. Muhammed b. İdris. *Tefsiru'l-Kur'an'l-Azim*. Arabistan: Mektebetü nizar Mustafa el-Baz, 1419.
- İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *Tefsiru'l-Kur'an'l-Azîm*. Mektebetü nizar Mustafa el-Baz, 3. Baskı., 1419.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî el-Kurtubî. *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâi ve'n-nihal*. Kahire: Mektebet'l-hanci, ts.
- İbn Kesir. *Büyük İslam Tarihi (el-Bidaye ve'n-Nihaye)*. çev. Mehmet Keskin. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünenü İbn Mâce*. 2 Cilt. Daru ihyai'l-kütübi'l-Arabî, ts.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî - Abdürrezzak el-Mehdî. *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*. Beirut: Daru'l-kitabi'l-Arabi, 1422.
- Îcî, Ebü'l-Meâlî Muînüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed el-. *Câmi u'l-beyân fi tefsîri'l-Çurân (Tefsiru'l-Îcî)*. 4 Cilt. Beirut: Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2004.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'an'da Anne Çocuk ilişkisi". *Ekev Akademik Dergisi* 30 (2007), 85-102.
- Kocacık, Faruk. *Sivas'ta kentsel aile*. F. Kocacık, 1997.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-. *el-Cami' li ahkami'l-Kur'an*. 20 Cilt. Kahire: Daru'l-kütübi'l-Mısriyye, 1964.
- Kuşeyrî, Ebü'l-Kasım Zeynüslâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-. *Letâifü'l-işârât (Tefsiru'l-kuşeyrî)*. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyye, 3. Baskı., ts.
- Mâtürîdî, Ebu M. Mansur el-. *Tefsîrü'l-Mâtürîdî (Tevilâtü'l-Çurân)*. 15 Cilt. Bayrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2005.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-. *en-Nuket ve'l-u'yûn*. 6 Cilt. Beirut: Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, ts.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-. *en-Nüket ve'l-uyûn (Tefsiru'l-Maverdî)*. 6 Cilt. Lübnan: Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, ts.
- Mekkî, Ebû Muhammed Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-Kaysî. *el-Hidâye ilâ buluğî'n-nihâye*. 13 Cilt. Şarika: Camiatü's-Şarika, 2008.
- Morris, Desmond. *Çıplak Maymun*. çev. Nuran Yavuz. İnkılap Kitabevi, 1985.
- Mukatil b. Süleyman, Ebü'l-Hasen b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*. Beyrut: Daru ihyai't-türasi'l-Arabi, 1423.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Müsnedü's-sahih*. 5 Cilt. Beyrut: Daru ihyai't-türasi'l-Arabi, ts.

- Özer, Dilara Sevimay - M. Kamil Özer. *Çocuklarda Motor Gelişim*. Ankara: Nobel Yayın dağıtım, 2004.
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî er-. *Tefsiru'l-Kebir (Mefâtihu'l-gayb)*. 30 Cilt. Beyrut: Daru ihyai't-türasi'l-Arabi, 1420.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-. *el-Keşf ve'l-beyân an tefsiri'l-Kur'an*. 10 Cilt. Lübnan: Daru ihyai't-türasi'l-Arabi, 2002.
- Semerkandî, Ebû'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-. *Tefsiru's-Semerkandî*. Beirut: Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1993.
- Tabakoğlu, Ahmet. "Batıda Aile ve Kadın". *Sosyal Hayatta Kadın (İlmî Toplantı)*, 177-198.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî et-. *Camii'l-beyân fî te'vili'l-Kur'an*. Müessesetü'r-risale, 2000.
- Tümer, Günay. "Âzer". 4/316-317. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Tüsterî, Ebû Muhammed Sehl b. Abdillâh b. Yûnus b. İsâ b. Abdillâh b. Refî' et-. *Tefsiru't-Tüsterî*. Beirut: Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1. Baskı., 1423.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-. *el-Keşşaf*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-kitabi'l-Arabi, 1407.